

Т. В. ЛОЗА

### ВПРОВАДЖЕННЯ У ДІЯЛЬНІСТЬ ЦЕНТРІВ СОЦІАЛЬНИХ СЛУЖБ ДЛЯ СІМ'Ї, ДІТЕЙ І МОЛОДІ ФОРМ І МЕТОДІВ ПІДГОТОВКИ ДО САМОСТІЙНОГО ЖИТТЯ ВИХОВАНЦІВ ДИТЯЧИХ БУДИНКІВ СІМЕЙНОГО ТИПУ

*Обґрунтовано актуальність здійснення і вдосконалення соціально-педагогічної підтримки дітей-сиріт старшого підліткового віку, які зростають і виховуються в дитячих будинках сімейного типу (ДБСТ), з метою їх підготовки до самостійного життєзабезпечення в майбутньому. Розкрито сутність і зміст, охарактеризовано особливості дослідницько-експериментальної роботи щодо розробки і застосування на практиці нових форм і методів підготовки старших підлітків до самостійного життя в умовах ДБСТ. Запропоновано програму впровадження форм і методів соціально-педагогічної підтримки вихованців ДБСТ при здійсненні підготовки їх до майбутнього самостійного життя.*

**Ключові слова:** старший підліток, дитячий будинок сімейного типу, соціально-педагогічна підтримка, форми і методи соціально-педагогічної підтримки.

Т. В. ЛОЗА

### ВНЕДРЕНИЕ В ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ЦЕНТРОВ СОЦИАЛЬНЫХ СЛУЖБ ДЛЯ СЕМЬИ, ДЕТЕЙ И МОЛОДЕЖИ ФОРМ И МЕТОДОВ ПОДГОТОВКИ К САМОСТОЯТЕЛЬНОЙ ЖИЗНИ ВОСПИТАТЕЛЕЙ ДЕТСКИХ ДОМОВ СЕМЕЙНОГО ТИПА

*Обоснована актуальність здійснення і удосконалення соціально-педагогічної підтримки дітей-сиріт, котрі живуть і виховуються в дитячих будинках сімейного типу (ДБСТ), з метою їх готовності до самостійного життєзабезпечення в майбутньому. Розкрито сутність і зміст, дана характеристика експериментальної роботи по розробці і застосуванню на практиці нових форм і методів підготовки старших підлітків до самостійної життя в умовах ДБСТ. Предложена програма впровадження форм і методів соціально-педагогічної підтримки вихованців ДБСТ при здійсненні підготовки їх до майбутньої самостійної життя.*

**Ключевые слова:** старший підліток, дитячий будинок сімейного типу, соціально-педагогічна підтримка, форми і методи соціально-педагогічної підтримки.

T. V. LOZA

### IMPLEMENTATION OF FORMS AND METHODS OF TRAINING FOR INDIVIDUAL LIFE OF THE STUDENTS OF THE FAMILY TYPE ORPHANAGES INTO ACTIVITY OF SOCIAL SERVICES CENTRES FOR CHILDREN, YOUTH AND FAMILY

*In this article the necessity for running and improvement of social and pedagogical support of the orphans of a senior teen age, raised in and taught at family type orphanages, in order to prepare them for independent life in the future has been substantiated. The essence, content, and peculiarities of experimental and research work on the development and implementation of the new forms and methods of senior teenagers' training for independent life in family type orphanage surroundings have been pointed out. There has been suggested a program of implementation of forms and methods of social and pedagogical support of students of family type orphanages during the mentioned above kind of training.*

**Keywords:** a senior (adolescent) teenager, family-type home (orphanage), social and pedagogical support, forms and methods of social and pedagogical support.

Центри соціальних служб для сім'ї дітей і молоді (ЦСССДМ) в Україні здійснюють нині комплекс соціально-педагогічної роботи з категорією дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування. Сучасні наукові дослідження доводять ефективність виховання цієї

категорії дітей у сімейних умовах завдяки здійсненню їх цілеспрямованої підтримки спеціалістами таких служб у виді соціального супроводу [1, с. 79]

Особливої уваги заслуговує виховання дітей-сиріт у ДБСТ і здійснення їх соціального супроводу. Цю проблему розглядають у своїх дослідженнях Г. Бевз, Н. Доля, А. Капська, Н. Комарова, І. Пеша, О. Яременко й інші автори. Питання сутності і змісту соціально-педагогічної підтримки вихованців ДБСТ розкрито в працях О. Безпалько, О. Дронової, І. Зверевої, О. Караман, А. Мудрик, Ю. Поліщука, С. Марченка, В. Хоронжука й ін. Однак подальшої розробки заслуговує підготовка до самостійного життя вказаної категорії дітей ДБСТ з досягненням ними старшого підліткового віку.

Той факт, що під час соціального супроводу дитини-вихованця ДБСТ мають бути задіяні інструменти її підготовки до самостійного життя, не викликає сумнівів і розглядається як сутність виховання дитини-сироти в умовах сімейних закладів опіки [2, с. 110]. Проте важливість удосконалення арсеналу цих інструментів з досягненням дитиною старшого підліткового віку є очевидною, тому вимагає методичного забезпечення [3, с. 97].

**Мета статті** – розкрити особливості процесу впровадження у практику діяльності ЦСССДМ форм і методів соціально-педагогічної підтримки старших підлітків у ДБСТ для їх підготовки до самостійного життя.

Основою нашого наукового пошуку була дослідно-педагогічна експериментальна робота, спрямована на впровадження інноваційних форм і методів підготовки старших підлітків у ДБСТ до сімейного життя, підвищення рівня їх соціальної компетентності і професійної готовності, що реалізовувалась як змістовний компонент соціального супроводу ДБСТ фахівцями регіональних ЦСССДМ у Дніпропетровській області.

Впровадження розроблених нами форм і методів соціально-педагогічної підтримки вихованців ДБСТ з метою підготовки останніх до самостійного життя поєднано з минулою такою підтримкою дитини, що була реалізована відповідно до попереднього соціального супроводу. Актуальність залучення до співпраці під час експерименту фахівців, які здійснюють соціальний супровід ДБСТ, пояснюється: по-перше, відсутністю обґрунтованості доцільності введення такого фахівця до кола вже сформованих відносин довіри та співпраці між членами ДБСТ і фахівцями ЦСССДМ; по друге, відсутністю правових повноважень до здійснення соціально-педагогічної роботи особами, що не закріплені за ДБСТ; по третє, вимогами конфіденційності в здійсненні соціально-педагогічної підтримки.

Основою нашої експериментальної діяльності стала Програма впровадження форм і методів соціально-педагогічної підтримки вихованців ДБСТ старших підлітків при здійсненні підготовки їх до самостійного життя. Програма передбачала послідовну реалізацію наступних етапів:

1. Інформування фахівців ЦСССДМ, які здійснюють соціальний супровід вихованців старшого підліткового віку ДБСТ в Дніпропетровській області, про актуальність досліджуваної проблеми і необхідність проведення експериментальної роботи в цьому напрямку.

2. Підготовка цих фахівців до здійснення соціально-педагогічної підтримки батьків-вихователів і вихованців старшого підліткового віку ДБСТ з метою озброєння останніх знаннями, уміннями та навичками, що мають забезпечити їх самореалізацію у різних сферах суспільного життя: проведення підготовчого семінару на базі Дніпропетровського обласного (ДО) ЦСССДМ, надання методичних рекомендацій у вигляді посібників тощо.

3. Надання батькам-вихователям ДБСТ інформаційної, методичної та посередницької допомоги з метою їх підготовки до використання форм і методів соціально-педагогічної підтримки старших підлітків при формуванні готовності останніх до самостійного життя: проведення соціально-педагогічних тренінгів та індивідуальних консультацій, надання методичних посібників і посередницьких послуг батькам-вихователям ДБСТ.

4. Безпосереднє включення у методичний арсенал батьків-вихователів і фахівців із соціального супроводу ДБСТ спеціалізованих форм і методів соціально-педагогічної підтримки, що спрямовані на підготовку вихованців ДБСТ старшого підліткового віку до самостійного життя. Цей пункт програми реалізовувався впродовж 18 місяців.

5. Проведення на базі ДО ЦСССДМ регулярних нарад (один раз в місяць) для обміну досвідом між фахівцями, що супроводжують старших підлітків у ДБСТ, і визначення

оптимальних варіантів вирішення різних проблем, які виникають у ході підготовки вихованців ДБСТ старшого підліткового віку до самостійного життя.

6. Проведення на базі ДО ЦСССДМ підсумкової конференції за результатами впровадження форм і методів соціально-педагогічної підтримки старших підлітків в умовах ДБСТ і визначення динаміки рівня їх готовності до самостійного життя після формувального експерименту.

Для виконання першого пункту програми на базі ДО ЦСССДМ було організовано й проведено «круглий стіл» за участю фахівців ЦСССДМ області, що здійснюють соціальний супровід вихованців старшого підліткового віку ДБСТ. Учасники заходу були інформовані про важливість підготовки старших підлітків до самостійного життя в умовах ДБСТ, ознайомлені з метою, завданнями і сутністю експерименту. Зважаючи на низький рівень готовності вихованців ДБСТ до самостійного життєзабезпечення і наявність у них потреби в соціально-педагогічних послугах, було прийнято рішення про необхідність впровадження спеціалізованих форм і методів їх підготовки до самостійного життя.

Для виконання другого пункту вказаної програми був організований підготовчий семінар на базі ДО ЦСССДМ. На ньому обговорено організаційні моменти впровадження такої підтримки, її узгодженості з основною програмою соціального супроводу, координації зусиль фахівців ЦСССДМ і батьків-вихователів для формування готовності вихованців старшого підліткового віку ДБСТ до самостійного життя, можливості залучення ресурсів громади і державних інституцій до співпраці у цьому напрямку.

За результатами обговорення була розроблена тактика здійснення соціально-педагогічної підтримки батьків-вихователів ДБСТ, що теж має метою підвищення ефективності підготовки вихованців ДБСТ до самостійного життя. Для цього затверджено порядок проведення тренінгів для батьків-вихователів за відповідною тематикою, узгоджено питання щодо сутності й особливостей здійснення їх консультативної та посередницької підтримки. Учасники семінару отримали посібники з методичними рекомендаціями «Підготовка вихованця ДБСТ старшого підліткового віку до самостійного життя: соціально-педагогічний аспект», що розроблені нами з урахуванням результатів діагностики сучасного стану соціально-педагогічної підтримки таких вихованців та рівня їх готовності до самостійного життя.

Організаторську та контрольну функцію щодо впровадження зазначених форм і методів соціально-педагогічної підтримки взяли на себе фахівці ДО ЦСССДМ. Було узгоджено порядок вирішення поточних питань при здійсненні підтримки старших підлітків у ДБСТ, визначено необхідність проведення нарад на базі ДО ЦСССДМ (не рідше одного разу в місяць) для здійснення координації впровадження форм і методів такої підтримки й обміну досвідом між спеціалістами ЦСССДМ з означених питань.

Реалізація третього пункту програми мала за мету підготовку батьків-вихователів ДБСТ до використання форм і методів підготовки старших підлітків до самостійного життя. Для цього батькам-вихователям було запропоновано пройти спеціалізований дводенний тренінг. Для оптимізації організаційних аспектів тренінгової роботи (кількісний склад груп, місце проведення тренінгу) потенційних учасників було розподілено на 7 груп, щодо яких розподілили функції районні і міські ЦСССДМ області.

Відповідно до плану проведення зазначеного соціально-педагогічного тренінгу, що нами був детально розроблений, батьки-вихователі отримали змогу вдосконалити свої знання з підготовки вихованця до реалізації себе у різних сферах суспільного життя, сформувані власні навички співпраці зі старшим підлітком і розбудови системи його підтримки за рахунок залучення нових ресурсів, обмінятися досвідом з іншими батьками-вихователями для підвищення ефективності соціально-педагогічної підтримки вихованців ДБСТ.

Упродовж двох днів тренінгу його учасники опановували наступні інформаційні блоки:

1) особливості виховання та підготовки до самостійного життя старшого підлітка в умовах ДБСТ (визначення особливостей виховання дитини старшого підліткового віку, встановлення найбільш ефективних напрямів і методів виховного впливу при здійсненні її підготовки до самостійного життя);

2) формування готовності вихованця ДБСТ до самостійного сімейного життя (проведення інформування батьків-вихователів щодо особливостей підготовки вихованця до самостійного

сімейного життя в умовах ДБСТ, визначення основних технологій здійснення такої підготовки з урахуванням його вікових особливостей (формування ідентичності, прагнення бути дорослим), особливостей розуміння ним сімейних ролей, ставлення до сім'ї);

3) формування соціальної компетентності старшого підлітка в умовах ДБСТ (сприяння засвоєнню батьками-вихователями знань про сутність соціальної компетентності і методи виховання свідомого громадянина в умовах ДБСТ, сприяння реалізації старшим підлітком соціальних ролей, своїх прав та обов'язків у різних сферах суспільного життя);

4) формування професійної готовності вихованця старшого підліткового віку в умовах ДБСТ (надання знань щодо його соціально-педагогічної підтримки при здійсненні ним професійного вибору, формування навичок професійного орієнтування з урахуванням особистісних характеристик і схильностей дитини, освітніх ресурсів та ринку праці в регіоні проживання).

Для більш ефективного засвоєння теоретичного матеріалу учасники тренінгу мали змогу закріпити отримані знання шляхом участі в тренінгових вправах, які передбачали виконання командних завдань, прийняття рішень і вирішення конфліктних ситуацій. Інформаційна насиченість тренінгу була досягнута завдяки використанню бесіди, роз'яснення, інструктажу, диспуту, фокус-групової методики, рольових ігор, розгляду проблемних ситуацій, елементів спільного критичного аналізу поведінки, систематизації, узагальнення, моделювання суспільних процесів і життєвих ситуацій. Комплекс дискусійних вправ, застосування «мозкового штурму» й практика командної роботи спрямовувалися на формування навичок батьків-вихователів щодо планування процесу соціально-педагогічної підтримки дитини з метою її підготовки до самореалізації в різних сферах життя.

Досягнення мети тренінгу реалізовувалось за рахунок аналізу особливостей становлення дитини у старшому підлітковому віці та специфіки її виховання в умовах ДБСТ; врахування проблем і потреб такого вихованця, визначення оптимальних шляхів для їх вирішення та задоволення; планування конкретних дій у цілеспрямованій діяльності з формування сімейно-рольової орієнтації старшого підлітка, озброєння його знаннями та навичками для забезпечення самообслуговування у сфері сімейного господарства; розробки принципових положень підтримки вихованця для його самореалізації як громадянина, усвідомлення ним своїх прав та обов'язків, знаходження ним свого місця в суспільних відносинах; визначення шляхів підтримки підлітка при здійсненні ним професійного вибору та забезпечення йому доступу до інформаційних ресурсів відповідної тематики.

Завдяки цьому тренінгу батьки-вихователі отримали нові знання і вміння, що надалі допомагало їм ефективно взаємодіяти з дитиною, враховуючи як вікові особливості, так і особистісні її характеристики, ресурси ДБСТ, а також державної та громадської підтримки. Підготовленість батьків-вихователів до соціально-педагогічної підтримки старшого підлітка була досягнута за рахунок того, що у ході тренінгу вони змогли отримати відповіді на актуальні для них питання, поспілкуватися з колегами (іншими батьками-вихователями) і почути їх поради, перейняти досвід вирішення подібних проблем (за принципом «рівний-рівному»).

На завершальній рефлексії батьки-вихователі відзначали позитивний ефект від тренінгу, що проявився у вдосконаленні системи власних знань, умінь і навичок стосовно виховання старшого підлітка в умовах ДБСТ. Важливою є також позитивна оцінка учасниками тренінгу впливу командної роботи й обміну досвідом з колегами на власний емоційний стан. За результатами тренінгу батьки-вихователі відзначили корисність засвоєного теоретичного матеріалу, доцільність підібраних вправ та ігор для формування нових навичок здійснення виховного впливу, а також проявили бажання щодо подальшої участі у тренінгових заняттях за подібною тематикою.

Фахівці ЦСССДМ, які проводили тренінгові заняття, резюмували їх результати у вигляді «відгуків» на проходження тренінгу кожним його учасником. Такий «відгук» містив відомості та рекомендації для оптимізації впроваджуваних форм і методів виховного впливу для конкретного ДБСТ з урахуванням його особливостей, ресурсів і ризиків, що тренер виявив у ході тренінгу. Таким чином, кожен «відгук» був переданий тому фахівцеві ЦСССДМ, який здійснює соціальний супровід відповідного ДБСТ.

Окрім проведення соціально-педагогічного тренінгу, батьки вихователі ДБСТ отримали соціально-педагогічну підтримку у вигляді надання їм інформаційної, методичної та

посередницької допомоги з питань підготовки старших підлітків до самостійного життя. У ході соціального супроводу фахівці ЦСССДМ постійно проводили індивідуальні консультації з батьками-вихователями, під час яких відбувалася їх соціально-педагогічна підтримка та надавалася інформація про особистісні характеристики, особливості поведінки старшого підлітка, на які варто звертати увагу; про шляхи налагодження контакту з дитиною і способи вирішення конфліктних ситуацій; про можливості залучення до виховного процесу нових ресурсів, його змістовного наповнення і методичного збагачення. Згідно зі свідченням спеціалістів з соціального супроводу ДБСТ, саме індивідуальні консультації з батьками-вихователями ДБСТ дали можливість розширити сферу знань останніх щодо пошуку оптимального шляху професійного самовизначення та становлення для конкретного вихованця, підвищення його рівня розуміння системи сімейних ролей та обов'язків, готовності підлітка до виконання громадських функцій та самореалізації в суспільстві.

Змістовний акцент соціально-педагогічної підтримки батьків-вихователів ДБСТ передбачав надання посередницької допомоги для вирішення актуальних питань у ході підготовки вихованців ДБСТ старшого підліткового віку до самостійного життя. Так, фахівці ЦСССДМ сприяли налагодженню співпраці батьків-вихователів ДБСТ з представниками педагогічних колективів навчально-виховних закладів (шкіл, ВНЗ, центрів дитячої та юнацької творчості, різних гуртків і спортивних секцій), представниками місцевих громад і державних інституцій (служба у справах дітей, центр зайнятості, відділи культури і спорту місцевої адміністрації, медичні заклади), що беруть участь в освітньо-виховній, соціально-психологічній та культурно-просвітницькій діяльності населеного пункту.

Окрім того, батькам-вихователям пропонувалася методична література з питань оптимізації виховного процесу в умовах ДБСТ. Фахівці ЦСССДМ засвідчили, що батьки-вихователі після отримання методичної допомоги знайшли відповіді на актуальні питання щодо особливостей виховання старших підлітків і стали активно застосовувати як групові, так і індивідуальні форми соціально-педагогічної підтримки вихованців з метою їх підготовки до самостійного життя.

Надання соціально-педагогічних і соціально-психологічних послуг батькам-вихователям впроваджувалося за рахунок такої групової форми підтримки, як проведення вечорів запитань та відповідей. Цей метод дозволив батькам-вихователям отримати безпосередню допомогу як при винесенні на обговорення актуальних питань, так і в ході формування відповідей на ці питання. Оскільки в зазначених заходах брали участь батьки-вихователі, фахівець з соціального супроводу, інші члени ДБСТ та представники найближчого соціального оточення старшого підлітка, останній отримував змогу почути поради усіх значимих для нього людей одразу. Відзначимо, що найбільш цікавими для старших підлітків були вечори, тематика яких стосувалася професійного вибору. Для батьків-вихователів проведення цих заходів дозволяло досягнути мети виховного впливу на основі об'єднання зусиль мережі соціальних контактів.

Систематична співпраця спеціалістів із соціального супроводу ДБСТ і батьків-вихователів шляхом проведення соціально-педагогічних тренінгів, надання інформаційної та психологічної допомоги у вигляді консультацій, методичних посібників і посередницької допомоги давала стійкий синергетичний ефект за рахунок обміну інформацією та досвідом.

Зазначимо, що процес впровадження форм та методів підтримки старших підлітків в умовах ДБСТ передбачав ненав'язливий вплив на дитину, щоб не викликати у неї внутрішній протест проти масованої інформаційної та методичної атаки, спрямованої на її підготовку до самостійного життя. Тому батьки-вихователі і фахівець із соціального супроводу розподіляли впровадження індивідуальних та групових форм підтримки, намагались використовувати відповідні методи у максимально природній атмосфері, а також прагнули максимально зацікавити вихованця до співпраці. Підлітки отримували можливість адекватно сприйняти запропонований матеріал, переосмислити його та зробити правильні висновки, поступово виробити необхідні уміння та навички, навчитися застосовувати свої знання на практиці, увійти до сфери суспільних відносин і максимально використати свій потенціал. Такий підхід став альтернативою постійному нав'язуванню надмірної уваги до старшого підлітка, адже, враховуючи вікові особливості таких вихованців, це призвело б до негативного результату: втрати довіри, загострення конфліктності, посилення замкнутості й агресивності дитини.

На основі спостереження за процесом підготовки старшого підлітка до самостійного життя батьки-вихователі разом з фахівцем із соціального супроводу вносили корективи у впровадження форм і методів соціально-педагогічної підтримки, для чого не рідше одного разу в місяць проводили спільну бесіду і планували подальшу тактику співпраці. Якщо у батьків-вихователів виникали нові питання чи проблемні ситуації, то проводилася додаткова зустріч або здійснювалося консультування по телефону.

За свідченням фахівців ЦСССДМ, стверджувати про важливість співпраці з батьками-вихователями можна на основі того, що під час найбільш насичених періодів життя ДБСТ батьки-вихователі зверталися за консультаціями кілька разів в тиждень. З урахуванням зазначеного зустріч фахівця із соціального супроводу та старшого підлітка проводилася не рідше двох раз в місяць; при цьому кожного разу спілкування мало бути цікавим для дитини. Тому цей фахівець міняв порядок застосування бесід і консультувань з рольовими іграми та участю дитини в масових заходах, коригував свої дії згідно з програмою шкільної виховної діяльності і тих заходів, які проводилися місцевою громадою і державними інституціями.

Отже, на впровадження форм і методів підтримки старшого підлітка в умовах ДБСТ впливали як результати проміжної діагностики (спостереження за дитиною-вихованцем, свідчення батьків-вихователів, результати тестових діагностичних методик і результати оцінки потреб дитини, що здійснювалася у ході соціального супроводу), так і соціальна ситуація його розвитку (виховний процес у школі, діяльність громадських організацій та державних інституцій в населеному пункті, участь найближчого соціального оточення у виховному процесі).

Для оптимізації впровадження форм і методів соціально-педагогічної підтримки старшого підлітка в умовах ДБСТ не рідше одного разу на місяць проводилися наради на базі обласного ЦСССДМ. Це давало змогу здійснити обмін досвідом між спеціалістами, що супроводжують старших підлітків у ДБСТ, і визначити оптимальні варіанти вирішення різних проблем, які виникали у підготовці до самостійного життя вихованців ДБСТ старшого підліткового віку. Цей пункт програми передбачав виконання управлінської функції через доступ фахівців ДО ЦСССДМ до повного масиву інформації щодо організації та проведення експериментальної роботи, внесення необхідних коректив, вирішення суперечливих ситуацій і прийняття доречних рішень відповідно до ходу цього процесу.

Кожна нарада давала змогу фахівцям, які впроваджують соціально-педагогічну підтримку вихованців ДБСТ, обмінюватися досвідом з колегами й отримати відповіді на складні питання, що виникали при взаємодії зі старшими підлітками ДБСТ і вимагали нестандартного вирішення. За допомогою нарад ставало реальним підвищення ефективності управління експериментом. Фахівці ДО ЦСССДМ з цією метою під час нарад приділяли увагу активізації зусиль спеціалістів районних і міських ЦСССДМ, проводили інструктаж щодо планування підтримки, координації їх зусиль з діями батьків-вихователів, сприяли запобіганню та вирішенню суперечливих ситуацій в умовах ДБСТ.

Проведення таких нарад дало змогу відслідковувати особливості і типові труднощі впровадження форм і методів підтримки старших підлітків ДБСТ. Такими труднощами були небажання вихованця співпрацювати з батьками-вихователями і фахівцями ЦСССДМ, відсутність можливості у представників мережі соціальних контактів дитини брати участь у виховних заходах і здійснювати соціально-педагогічну підтримку вихованця ДБСТ, негативний вплив біологічних родичів дитини на формування її ідентичності та внутрішні сімейні відносини у ДБСТ, обмежені ресурсні можливості громади і низький рівень освітньої та культурної інфраструктури деяких регіонів.

Результати обговорень на нарадах допомогли у вирішенні нестандартних проблем становлення вихованця ДБСТ і його підготовки до самостійного життя на основі системного і ресурсного підходів. Завдяки регулярному спілкуванню фахівців ЦСССДМ між собою і підтримці один одного в підготовці старших підлітків до власного життєзабезпечення став можливим такий стиль роботи з батьками-вихователями та дітьми ДБСТ, що оптимально узгоджував дії фахівця з віковими й особистісними характеристиками дитини, враховував особливості виховного середовища конкретного ДБСТ і ресурси, які доцільно застосувати в досягненні виховних цілей.

Обговорення на нарадах проблемних ситуацій і пошук оптимального шляху для підготовки вихованця до самостійного життя давали можливість здійснювати їх соціально-педагогічну підтримку своєчасно і послідовно, організувати роботу фахівців ЦСССДМ і батьків-вихователів злагоджено й ефективно. Зазначимо загалом, що запропоновані нами форми і методи соціально-педагогічної підтримки вихованця старшого підліткового віку ДБСТ є комплексною соціально-педагогічною технологією, системою підтримки та індивідуально-орієнтованої допомоги дитині в умовах ДБСТ, спрямованою на формування готовності такого підлітка до реалізації себе як сім'янина, громадянина і працівника.

Таким чином, соціально-педагогічна підтримка старших підлітків в умовах ДБСТ характеризується багатоплановістю і широкомасштабністю на кожному етапі – від діагностичного до рефлексивного. Виховання старшого підлітка в умовах ДБСТ не ставило перед фахівцями і батьками-вихователями якісно нових цілей, однак форсувало впровадження таких форм і методів підтримки вихованця, що спрямовані на розвиток його уміння вибудовувати стосунки та співпрацювати з оточуючими, здатності до прийняття самостійних рішень і відповідальності за них, навичок самообслуговування та ведення здорового способу життя, становлення достатнього рівня самоусвідомлення та само ідентифікації, позитивного сприйняття своїх здібностей, відчуття приналежності до родини і громади, сформованості професійних планів, вміння розпоряджатися коштами, вирішувати побутові й інші проблеми.

### ЛІТЕРАТУРА

1. Нові моделі соціальних служб для сімей й дітей: форми і методи роботи: методичні матеріали для тренера / Авт.-упоряд. І. Д. Зверева, З. П. Кияниця, О. А. Лещенко, Л. О. Ніколаєнко, О. В. Павлик, Л. І. Стрига, Н. В. Татарчук; за заг. ред. І. Д. Зверєвої. – К., 2007. – 132 с.
2. Стаємо батьками: посібник для роботи з кандидатами в усиновлювачі / Авт. та уклад. укр. вид. Л. Волинець та ін. – К.: Фенікс, 2008. – 318 с.
3. Bilson A. Improving Standards in Child Protection: Developing Better Services for Children and Families in ECA Countries. A Concept Paper / A. Bilson, R. Gotestam/ – Florence: UNICEF World Bank, 2011. – С. 97.